

Ajal, mil maailm on harjumatult kauge ja kättesaamatu, toovad hambaarst Kristina Kiisa avatud meel ja põnevad lood selle sammukese lähemale. Kristina seiklused viivad meid Amazonase vihmametsadest koduselt tuttava Rootsini, pöörastest Kesk-Ameerika riikidest armsa Eestini.

Särav seikleja Kristina Kiisa

Imsele tuleb nii mõnelegi üllatusena, et Tallinnas Tornimäel oma väikest hambaravikliinikut pidavale Kristina Kiisale on lisaks arstiametile südamelähedane ka sootuks teistsugune roll.

“Ma olen Euroopa Liidu valimisvaatleja, mistõttu on reisid mind erinevatesse maailma paikadesse viinud,” räägib ta. Kristina lööb kaasa rahvusvahelise migratsiooniorganisatsiooni ehk IOM-i (*International Organization for Migration*) missioonidel, mille iseloom on võrdlemisi sirgjooneline: riigid, kus toimuvad valimised, kutsuvad enda juurde välisvaatlejaid, et näidata, kuidas demokraatlikud protsessid toimivad.

“See on puhtalt välitöö – midagi hoopis teistsugust, kui arstikabinetis koge,” jutustab Kristina.

“Valimisvaatlejate meeskonnad moodustatakse eri riikidest pärit inimestest. Esmalt tutvustatakse põhjalikult riiki ja seda, kuidas seal valimised toimuvad. Seejärel saadetakse tiimid linnadesse ja küladesse. Tavaliselt pannakse paari erinevatest Euroopa Liidu riikidest pärit mees ja naine. Meeskonnas on loomulikult väga mitmesuguseid

inimesi, alates endistest diplomaatidest kuni arstide ja muude elualade esindajateni. Kohapeal ollakse nädal enne ja nädal pärast valimisi. Tunnistan ausalt, et see töö on minu jaoks väga huvitav viis maailma näha!”

Esimene missioon Venezuelas

Soov maailma näha on Kristina viinud nii Ameerika maailmajakku kui ka Aasiasse ja Aafrikasse. Igasse riiki, kuhu Kristina soovib vaatlejana minna, tuleb eraldi kandideerida. Missioone on kaheksa: lühiajalised, mis kestavad umbes kaks nädalat, ja pikaajalised, mis võivad vältida kuni kolm kuud.

Kuidas sai Kristinast valimisvaatleja? “Minu õde on diplomaat,” selgitab ta. “Kunagi ammu ütles ta mulle, et kandideeri, sulle peaks selline asi sobima. Kuna ma oskan hispaania keelt, võtsin julguse kokku ja kandideeringi. Mäletan, et minuga tehti telefoni teel intervjuu, kahe patsiendi vahel oli jäänud veidi aega. Intervjuu läks hästi ja olin juba õige pea esimesel missioonil.”

Marit Sukk

Pidu enne katku ehk mõni hetk enne Kristina 50. sünnipäevapeo algust 2019. aasta detsembris.

Esimese kogemuse valimisvaatlejana sai Kristina Venezuelast, kui toonane president Hugo Chávez järjekordselt tagasi valiti. “Need valimised olid loomulikult sellised, nagu me aimata võime – sõjavägi oli iga valimisjaoskonna ümber ja valima pääses umbes kümme protsenti inimestest. See, mida meie mõistame demokraatia või ausate valimiste all, seda seal ei olnud.”

Selline oli olukord 15 aastat tagasi, aga Kristina sõnul ei ole tänaseks suurt muutunud. “Me isegi ei taju seda, milline korruptsioon paljudes Kesk- ja Lõuna-Ameerikas riikides iga eluvaldkonnas valitseb,” ütleb ta.

Ta räägib, et Ecuadoris on näiteks valimas käimine kohustuslik – see on iga kodaniku ülesanne.

“See tähendab, et riigis on valimisaktiivsus ligi 97%,” selgitab Kristina.

Vahetud elamused on need, mis ikka ja jälle missioonile tõmbavad – turistina selliseid kogemusi juba ei saa.

“Iga valimas käinu saab endale sedeli, ja kui sul seda ette näidata ei ole, siis võib juhtuda, et sa ei saa näiteks uut passi või lasteaiakohta oma lapsele. Selline korraldus on ka omamoodi survevestamine.”

Viis maailma tajuda

Kristinat kuulates taban end mõttelt, kas valimisvaatleja töö võib ka ohtlik olla?

“Ikka,” vastab ta. “Vaatlejaid püütakse ikka ühel ja teisel viisil survevestada. Minuga pole küll nii juhtunud, aga tean olukordi, kus kogu missioon evakueeritakse – nii juhtus näiteks vaatlejatega Malis. Minul on ilmselt kõige ohtlikumad kogemused olnud Hondurases, Venezuelas ja Ecuadoris. Juba missioonile minnes hoiatati meid, et inimrööve tuleb sagedasti ette. Seetõttu pidime alatasa raporteerima, kus me oleme ja kuhu liigume.”

Ecuadoris liikus Kristina suisa relvastatud ihukaitsjate saatel ringi. Turvalisusele pööratakse missioonidel palju tähelepanu – näiteks käis Kristina kord ÜRO koolitusel, kus õpetati, kuidas käituda inimröövi situatsioonis.

Vaatamata sellele, et vaatlejatöö toob kaasa ka ohtusid, ei soovi Kristina veel väljakutsest loobuda. Ta tunnistab, et missioonil olles kogeb riiki sootuks teisiti. Tegemist ei ole kindlasti kerge katsumusega – Kristina sõnul on tingimused tihti sellised, et nutt tuleb kurku, ja peas vasardab mõte “miks ma küll siia tulin?”.

“Samas, huvitav on ka,” ei salga Kristina, et otsib nendelt reisidelt põnevust ja vaheldust kliinikutööl.

Olles loomult avatud ja uudishimulik, paelub Kristinat eelkõige inimestega suhtlemine. “Lõunaameeriklased on vaatamata kõigele väga helged ja soojad inimesed.

Mind on tihti vastu võetud kui pereliiget.”

Ta sõnab, et vahetud elamused on need, mis ikka ja jälle missioonile tõmbavad – turistina selliseid kogemusi juba ei saa. Veelgi enam – missioonil käimisest on Kristinale saanud viis maailma tajuda.

Kristina Kiisa

- Sündinud 8. detsembril 1969
- 1988 – lõpetas Tallinna 1. keskkooli
- 1995 – lõpetas hambaravi eriala Karolinska instituudis Stockholmis
- 1996–1998 – töö Rootsis
- 1999–2000 – hambaarst dr Valdur Viikmanni kliinikus Tallinnas
- Alates 2000 – Kristina Kiisa Hambaravi hambaarst ja omanik
- 2010–2012 – spetsialiseerumine hambaimplantaatide kirurgia ja proteetika alal Frankfurdi J. W. Goethe Ülikoolis
- Valdab 6 keelt: eesti, inglise, rootsi, prantsuse, hispaania ja vene

viirushaigus, mille iseloomulikke tunnuseid on kõrge palavik, liigesevalu ja verejooksud – M.S.). Siis ma mõtlesin küll, et nüüd on kõik. Nii halb oli olla. Asi lõppes kohalikus haiglas.”

Juba nädala pärast oli Kristinal siiski parem, kuigi Euroopasse naasis ta tilgute all.

“Me oleme siin Läänes sellega ära helitunud, et meil tõsised viirushaigusi väga ei esine – koroonaviirus on esimene tõsisem katsumus üle pika aja.” Kristina on enda sõnul mitmel korral mõelnud, et ei lähe enam kunagi missioonile – ent mis ki tõmbab alati tagasi.

Arstitee algus

Põnevate reisielamustelt viib jutt ka kodule lähemate teemade ni – näiteks selle ni, miks Kristinast üldse arst sai. Ta on pärit arstide perekonnast. Tema isa on neurokirurg, ema immunohematoloog.

Vaatlejatööle motiveerib kindlasti ka soov midagi maailmas muuta, ent muutused tulevad tihti visalt.

“Ma tunnistatan, et mul on raske näha, et nendes riikides järgmistel aastakümnetel midagi nii-öelda lääne moodi toimuma hakkaks. Filosoofilisem küsimus on, et ehk isegi ei pea? Aga sellistel hetkedel mõtlen küll, et milleks kogu see vaev ... Samas, valimisvaatleja töö olulisus seisnebki olukorra fikseerimises, tõendite kogumises, et me saaksime öelda – täna on situatsioon selline.”

Omaette ohtu kujutavad endast haigused. “Kui ma Venezuelasse läksin, sain korraga kaheksa vaktsiini, lisaks anti kaasa malaariatabletid,” meenutab Kristina. “Kõik läks kenasti kuni valimispäeva õhtuni, mil tundsin, et mul on järsku väga külm. Ehkki õues oli kuum ja niiske, sain aru, et mul on palavik tõusnud. Lõpuks selgus, et ma haigestusin dengepalavikku (*moskiitode levitatav troopikamaade äge*

300 kilomeetrit ohtlikku teed

Üks ekstreemsemaid kogemusi missioonil juhtus Kristina 40. sünnipäeval Amasoonias. Pärast vestlusi kohalikega pidi lennuk Kristinale ja tema paarilisele järele tulema, ent ootamatult hakkas vihma sadama. “Seal on sellised troopilised vihmad – terrakotapunasest pinnasest sai põlvini ulatuv mudaväli, ja lennukitel polnud loomulikult kuhugi maanduda,” meenutab ta. “Siis öeldi meile, et hakake autoga tulema. See oli tõeline katsumus. Paariline jäi mul haigeks, tal olid tõsised kõhuhäädad, ei võtnud jalgu alla. Kuidagi saime siiski Amasooniast Andide poole liikuma, mööda Camino de la Muertet ehk surmateed.”

See on kitsas tee Boliivias, mida nimetatakse sageli ka maailma kõige ohtlikumaks teeks – rada kulgeb mööda kuristikku serva. Vihmaga muutub see eriti ohtlikuks – nii kulus ka Kristinal ja tema paarilisel kolmesaja kilomeetri läbimiseks 15 tundi.

ERAKOGU

Lhasa ja nunnad meenutavad Kristinale reisi Tiibetisse.

Kilpkonn ei tundu suur, kuid on nii raske, et tema tõstmiseks tuli vaeva näha.

Kristina ei salga, et vanemate elukutse võis ka tema valikut mõjutada – paljud peretuttavad olid samuti selle ala inimesed, rääkimata Kristina vanaemast, kes oli medõde. “Mäletan, et vanaema hoidis mind ja mu õde väiksenä üsna palju, ja me mängisime sagedasti arsti.”

Tegelikult soovis kunsti- ja käsitööhuviline Kristina saada kunstirestaatoriks.

“Olen elu aeg väga palju käsitööd teinud, ma koon ja heegeldan,” räägib ta. “Täna-

seni ei mängi telekas kodus kunagi niisama, vaid mul peab alati midagi näpus olema. Hiljem olen mõelnud, et käsitöökustest on arstiametis palju kasu: ega ilmaasja öelda, et hambaarstiks õppima minnes tasub võtta heegelnõel kätte ja harjutada. Peenmotoorika on meie töös väga oluline.”

Paraku avastas Kristina pärast keskkooli lõppu, et kunstirestaatoriks saab õppida üksnes Leningradis. Et õhus oli muutusi, ei soovinud keskkoolilõpetaja venekeelses keskkonda minna. Tee viis hoopis Tartusse hambaarsti eriala sisse-

◀ **Eneseületus Aafrikas.** Kristina meenutab, et talle suruti madu kätte, kes üllataval kombel ei olnudki külm ja libe, vaid kuiv ja soe. Sinna kadus ka hirm madude ees.

Tean, et olen üsna kange inimene – ma olen see, kes alati ütleb, et võitleme, ja ärme anna sellele järele, mida me õigeks ei pea.

astumiskatsetele – valik, mida Kristina kahetsenud ei ole. “Tegelikult oli meditsiin alati laual,” mõtiskleb ta. “Ma käisin isegi keskkooli ajal haiglas tööl. Toona mõistsin, et see töö pole siiski päris mulle. Minule on oluline teha midagi oma kätega, pelgalt tablettide välja kirjutamine ei oleks mulle sobinud.”

Kristina meenutab, et esimene aasta arstiteaduskonnas oli väga keeruline. “Meil oli palju keemia- ja füüsika-

loenguid, ja need pole mind kunagi eriti huvitanud. Nii tekkiski mul tunne, et me ei jõuagi kliinilise osa juurde ... Kusjuures, sel aastal sai Tartu Ülikoolis esimest korda hispaania filoloogiat õppida. Ma ütlesin siis kodustele, et võtan paberid välja ja vahetan eriala.” Nii siiski ei läinud, ja Kristina jätkas rõõmsalt juba valitud

arstirajal. Hispaania keele õppis ta samuti selgeks.

Pipid ja printsessid

Aastal 1992 suundus Kristina õppima Rootsi Karolinska instituuti. Võimalus avanes tänu Rootsi riigile, kes pakkus õppimisvõimalusi viiele noorele igast Balti riigist. Leedukad toona vedu ei võtnud, ent Lätist pärit arstidega hoiab Kristina tänini sidet.

“Ma olen väga rõõmus, et sain Rootsis õppida,” kommenteerib ta. “Usun, et eestlastele sobib selline Põhjamaade mõtteviis, ka ravis. See tähendab, et olulised on ennetus ja haiguste varajane avastamine, mitte mingisugune edevusravi. Püüan igapäevaselt rakendada seda, mida kõik need aastad tagasi Stockholmis õppisin – teen nii palju kui vaja ja nii vähe kui võimalik. Kõige olulisem on see, et ma patsiendile kuidagi kahju ei tee.”

Sel põhjusel ei tegele Kristina ka näiteks hammaste valgendamisega. “Kes tahab, leiab selle teenuse mujalt. Üleüldse, miks me oleme nii kinni inimeste välimuses? Kui Põhjamaades kasvatatakse nii-öelda Pipisid, siis meil kasvatatakse printsesse – neid peavad olema eelkõige ilusad. Minu arvates peaks pöörama sootuks enam tähelepanu iseseisvusele ja pealehakkamisele. See on veel üks oluline tõde, mille Rootsist kaasa võtsin.”

Rootsis sai alguse ka Kristina süvendatud huvi proteetika ja implantoloogia vastu. Kui esiti töötas Kristina esmaabikliinikus, kus tuli patsientidelt hambaid välja tõmmata, siis hiljem sattus ta töö-

Jaune Engel
sõber
ja endine kolleeg

Oleme Kristinaga sõbrad juba pikki aastaid – kohtusime dr Valdur Viikmanni kliinikus töötades. Mulle tundub, et meie iseloomud on hästi sarnased. Näiteks on meil sarnane huumorimeel ja üheskoos juba igav ei hakka.

Ka koos töötades oli meil alati tore. Mäletan juhtumit, kus meil oli üks naispatsient, kes tahtis ka visiidi ajal meiega juttu rääkida. Ilmselgelt ei saanud ta seda teha, sest me toimetasime tema suu kallal. Tuleb siis seesama naine järgmisel korral visiidile ja teatab rõõmsalt, et tal ei olegi midagi viga, vaid tahtis lihtsalt meiega suhelda!

Kindlasti saan Kristina kohta veel öelda, et ta on väga hea ülemus, ta hoolib oma töötajatest ja kõigist, kes tema ümber. Ta on tohutu empaatiavõimega ja tahab alati teisi inimesi aidata.

le ühe väliseesti arsti juurde, kes tegeles peaaasjalikult proteetikaga. Koostöö eesti arstiga jäi siiski lühikeseks, sest vahepeal sündis Kristinal esimene poeg.

Tagasitulek Eestisse

Laste saamine oli ka põhjus, miks Kristina koos abikaasaga Eestisse tagasi pöörduda otsustas.

“Meil olid pikad arutelud, kas jääda Rootsi või tulla tagasi,” meenutab Kristina. “Mina jäin endale kindlaks – ma ei tahtnud, et minu lapsed omavahel rootsi keeles rääkima hakkaksid. See oleks olnud kurb, kui lapsed ei tunneks Eestit ja siinset kultuuri. Mõtle, lapsed tulevad vanaemale külla, ja suudavad vaeu temaga millestki rääkida ...”

Liisa Past
sõber

Meie saime Kristinaga tuttavaks hulk aastaid tagasi valimisvaatlejate koolitusel. Kuigi mina olen igapäevaselt rohkem seotud nii-öelda riigivalitsemise ja demokraatia toimimisega, on Kristina minust palju rohkem vaatlusmisionööril käinud.

Ma arvan, et teda iseloomustab eelkõige pidev uudishimu, selline aktiivne huvi maailma suhtes. Tal on lai maailmapilt ja imepärane õppimisvõime – see, kuidas ta näiteks uusi keeli omandab, on vapustav! Kristinale mõeldes kerkib silme ette ka tema rõõmsameelsus ja pealehakkamine.

Perelemmiku Bertaga koduterrasil.

Kristina kinnitab, et kuigi Eestisse tagasitulek oli ainuõige otsus, tunneb ta end tänase päevani väga koduselt ka Rootsis. “Kui keelt osata, siis on väga lihtne! Tegelikult usun ma, et selline kuuluvustunne on nii-öelda omades inimestes kinni – seal, kus on sinu inimesed, seal tunned sa end ka hästi.”

Tänaseks on Kristina poegadest saanud ema jälgedes maailmarändurid. Vanem poeg on lõpetamas ülikooli New Yorgis, kus pühendab end teoreetilisele matemaatikale ja arvutiteadusele. Teine poeg kolis juba 16-aastaselt Londonisse, et minna teatrikooli õppima.

“Ta on selline inimene, kes läheb läbi seinte,” iseloomustab Kristina oma poega, kes pärast keskkooli filmindust õppima läks. “Aga poisid on täitsa erinevad – üks on täiesti introvert ja teine ekstravert.”

Soov midagi muuta

Kristina lööb aktiivselt kaasa ka hambaarstide liidu tegevuses, kuuludes nii juhatusse kui ka volikokku. Ta räägib, et viimase aja olulisimate eesmärkide hulka kuulub kindlasti hügieenijuhiste koostamine – tegemist on käsiraamatuga, kus kirjeldatakse hügieeninõudeid hambaravikabinetis. Lisaks sellele tegeleb Kristina reklaami ja võõrarstidega seonduvate teemadega.

“Mitte kellelgi ei ole mitte midagi hea arsti vastu, ent probleem tekib siis, kui me ei suuda veenduda nende arstide hariduses ja tehtava töö kvaliteedis.” Kristina jagab ühte lugu sügisest, mil kolleeg kõrvalkabinetist sattus silmitsi keerulise juhtumiga.

“Meil oli siin üks patsient, kes lihtsalt nuttis. Kolleeg näitas mulle röntgenpilti ja küsis, et mida mina teeksin. Vaatasin

Kristina Veetamm

sõber
ja ülikooli-
kaaslane

Kristinaga viis meid kokku ühine valitud rada – me mõlemad astusime Tartu Ülikooli, et hambaarstiks õppida. Olime ühiselamus toakaaslased, ja üheskoos oli meil alati tore.

Kui Kristina Rootsi õppima suundus, äratas minus siirast imetust see, kui kiiresti ta inglise keele ära õppis! Tema tohutu õppimisvõime on võib-olla miski, mis teda kõige paremini iseloomustab.

Lisaks on Kristina heas mõttes tuline, ta on alati pealehakkamist ja energiat täis! Seda energiat ja armastust jagub tal ka oma lähedastele ja perele. Kristina on suurepärase ema oma kahele pojale, ta on alati hoolitsev ja valmis aitama.

pilti ja selgitasin, milline on minu nägemus ravist. Tema näitas mulle seepeale teist pilti, et vaata, mis tehti – alalõug oli tühi. Inimesel olid suus ravitavad hambad, aga tal tõmmati suu tühjaks. Kõigele lisaks ei saanud ta mitte hambaid, vaid kuus kruvi lõualuu sisse. Ma olin pehmelts öeldes hämmeldunud, ja ütlesin talle, et ta peab kohe ravikvaliteedi komisjoni poole pöörduma. Kui ma küsisin tema käest, et miks ta läks selle arsti juurde, kes temaga nii tegi, vastas ta, et nägi head reklaami ...”

Kristina rõhutab, et patsientide teadlikkuse tõstmises seisab ees suur töö. “Aga selle pärast ma liidus olen, et midagi muuta!” lausub ta kõhklemata. “Tean, et olen üsna kange inimene – ma olen see, kes alati ütleb, et võitleme, ja ärme anna sellele järele, mida me õigeks ei pea.” **H**